

ประเพณีเทศน์กาเผือกของชาวไทยยวนอำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี

Ka Phueak Chanting Ceremony of Thai Yuan in Sao Hai District, Saraburi province

ดวงหทัย ลือดัง¹
Duanghatai Luedung

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับประเพณีเทศน์กาเผือกและวิเคราะห์บทบาทของประเพณีดังกล่าวในการสืบทอดวรรณกรรมเรื่องกาเผือกของชาวไทยยวน อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี

ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีเทศน์กาเผือกของชาวไทยยวน อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี เป็นประเพณีที่ยังปฏิบัติกันอยู่ในตอนค่ำของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ในประเพณีนี้พระสงฆ์จะเทศน์เรื่องกาเผือก และชาวบ้านจะจุดประทัดปืนگانูชาแม่กาเผือกผู้เป็นมารดาของพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ตามเรื่องกาเผือกในคัมภีร์เทศน์ ประเพณีดังกล่าวจึงมีบทบาทในการสืบทอดวรรณกรรมเรื่องกาเผือกของชาวไทยยวนในชุมชนแห่งนี้

Abstract

This article aims to study *Ka Phueak* chanting ceremony and to study the function of this tradition in order to reserve the *Ka Phueak* story of Thai Yuan in Sao Hai District, Saraburi Province.

The research reveals that *Ka Phueak* chanting ceremony of Thai Yuan in Amphoe Sao Hai, Saraburi Province is still arranged in fifteenth waxing day of the Thai Yuan twelfth month. The *Ka Phueak* chanting is read by a monk and the crow feet shaped candlewick are lighted to worship “*Mae Ka Phueak*” [the White Crow], the five Buddhas’ mother in Thai Yuan belief among villagers in this tradition. Therefore, *Ka Phueak* chanting ceremony has the reservation role for the *Ka Phueak* story of Thai Yuan in Sao Hai District, Saraburi Province.

¹อาจารย์ประจำกลุ่มวิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

บทนำ

บทความนี้มุ่งนำเสนอข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับประเพณีเทศน์กาเผือกของชาวไทยยวน อำเภอสายบุรี จังหวัดสระบุรี และวิเคราะห์บทบาทของประเพณีในการสืบทอดวรรณกรรมเรื่องกาเผือกของชาวไทยยวนในชุมชนดังกล่าวข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ (Interview) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และชาวไทยยวนที่อำเภอสายบุรี จังหวัดสระบุรี จากการสังเกต (Observation) และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในประเพณีเทศน์กาเผือก งานวิจัยนี้เก็บข้อมูลระหว่าง พ.ศ. 2553 - พ.ศ. 2554

ชาวไทยยวนในอำเภอสายบุรี จังหวัดสระบุรี มีถิ่นกำเนิดเดิมอยู่ที่เมืองเชียงแสน สมัยรัชกาลที่ 1 ประมาณ พ.ศ. 2347 ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอสายบุรี จังหวัดสระบุรี (โรงเรียนสายบุรี “วิมลวิทยานุกูล”, 2528:8) ชุมชนแรกเริ่มจะอยู่อาศัยบริเวณริมแม่น้ำป่าสัก ต่อมาขยายถิ่นที่อยู่ออกไปทั่วทั้งอำเภอสายบุรีและอำเภอใกล้เคียงชาวไทยยวนที่อำเภอสายบุรีโดยเฉพาะรุ่นอายุ 40 ปีขึ้นไปยังคงใช้ภาษาถิ่นล้านนาและตามวัดต่าง ๆ ยังคงพบคำภีร์โบราณที่จารด้วยอักษรล้านนาเป็นจำนวนมาก

ชาวไทยยวนได้สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ตามแบบไทยยวนทางล้านนาและสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้เมื่อถึงวันเพ็ญเดือนสิบสอง วัดในชุมชนไทยยวนอำเภอสายบุรี จะจัดประเพณีเทศน์กาเผือก ชาวไทยยวนจะนำฝ้ายมาพันเป็นรูปตีนกา มีน้ำมันหล่อเก้นด้วยพอเป็นเชื้อเพลิง นำไปรวมกันที่วัดเวลาเย็น แล้วนิมนต์พระสงฆ์เทศน์เรื่องกาเผือก ขณะที่ฟังเทศน์ ผู้ฟังจะจุดฝ้ายตีนกาที่ด้วยของตนเพื่อบูชาคำภีร์หรือธัมม์เรื่องกาเผือก บูชาแม่กาเผือกและพระพุทธรูปเจ้าห้าพระองค์ ชาวบ้านเชื่อว่าการจุดประทีปตีนกาเสมือนเป็นการบูชาและรำลึกถึงแม่กาเผือกผู้เป็นมารดาของพระพุทธรูปเจ้าทั้งห้าพระองค์ แม่กาเผือกมีความสำคัญในฐานะผู้ให้กำเนิดมหาบุรุษ ผู้เป็นศาสดาในศาสนา (อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล, 2552: 225) บางคนยังเชื่อด้วยว่านอกเหนือจากแม่กาเผือกแล้ว ยังเป็นการบูชาแม่เลี้ยงของพระพุทธรูปเจ้าห้าพระองค์ ซึ่งเป็นสัตว์ 5 ชนิด คือ แม่ไก่ แม่นาค แม่เต่า แม่โค และแม่ราชสีห์ที่ช่วยอุปการะเลี้ยงดูพระพุทธรูปเจ้าทั้งห้าพระองค์อีกด้วย ดังนั้นการจุดประทีปตีนกานี้อาจหมายถึงรวมถึงการบูชาบรรพบุรุษด้วยความกตัญญูตามแบบอย่างของพระพุทธรูปเจ้าทั้งห้าพระองค์ เชื่อว่าทำให้ชีวิตร่มเย็นเป็นสุข สมหวังดังปรารถนา มีปัญญาดีสว่างไสวดังเช่นแสงประทีป และได้ไปสู่นิพพาน

ประเพณีเทศน์กาเผือกของชาวไทยยวนที่นำเสนอในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการเข้าร่วมประเพณีเทศน์กาเผือกที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553 ที่วัดพระยาทต ตำบลพระยาทต อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี ซึ่งเป็นวัดแห่งเดียวในอำเภอเสาไห้ที่จัดเทศน์กาเผือกใน พ.ศ. 2553 นอกจากนี้ที่วัดพระยาทตซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำป่าสักยังจัดกิจกรรมร่วมรับประทานอาหารเย็นหรือ “กินขันโตก” การแสดงฟ้อนรำของเยาวชนในหมู่บ้านพิธ้อบ้านน้ำเพ็ญเดือนสิบสอง และพิธีบูชานพเคราะห์เพิ่มเติมเป็นครั้งแรก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำบุญสะเดาะเคราะห์และเสริมสร้างขวัญกำลังใจให้ชาวบ้านหลังจากประสบอุทกภัยครั้งใหญ่เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2553 ซึ่งต่างไปจากปีก่อนๆที่จัดประเพณีเทศน์กาเผือกเพียงอย่างเดียว

1. องค์ประกอบของประเพณีเทศน์กาเผือก

ประเพณีเทศน์กาเผือกของชาวไทยยวน อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรีมีองค์ประกอบต่างๆ ได้แก่ สถานที่และเวลา ขั้นตอนในการเทศน์โบราณที่ใช้เทศน์ ผู้เทศน์และผู้ฟังตั้งรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 สถานที่และเวลา

สถานที่สำหรับเทศน์กาเผือกที่วัดพระยาทตใน พ.ศ. 2553 จัดบริเวณลานริมแม่น้ำป่าสักแตกต่างจากทุกๆ ปีที่จะจัดภายในศาลาวัดซึ่งมีธรรมาสน์เก่าของวัดอยู่ภายใน เนื่องจากทางวัดจัดกิจกรรมหลายอย่างในวันเดียวกัน จึงจัดพิธีให้อยู่ในบริเวณเดียวกัน เพื่อความสะดวกของการจัดงานและผู้ร่วมงาน

ภาพที่ 1 สถานที่จัดเทศน์กาเผือก

เมื่อสอบถามชาวบ้านถึงการเปลี่ยนแปลงสถานที่จัดการเทศน์กาเผือก ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ แสดงความเห็นว่าคุณั้นขึ้นกับการจัดเทศน์กาเผือกในศาลาและรู้สึกว่ สะดวกกว่า “ถึงจะมีลมมีฝนก็ยังสามารถจัดได้” (พาน แก้วประสม, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2553) เมื่อต้องออกไปจัดกลางแจ้ง คิดว่าผู้จัดคงยุ่งยากเรื่องการ เตรียมสถานที่ มีบ้างที่ขอบใจเพราะเห็นว่าเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศ แม้แต่พระสงฆ์ ผู้เทศน์กาเผือกก็กล่าวว่าเคยเทศน์กาเผือกในศาลาอย่างเดียว ไม่เคยเทศน์กลางแจ้ง แบบปี พ.ศ. 2553 อย่างไรก็ตามทุกคนก็เข้าใจว่าในปีนี้ทางวัดจัดกิจกรรมเพิ่มเติม จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงสถานที่สำหรับเทศน์กาเผือก

เวลาที่ใช้ในการเทศน์ เริ่มเวลา 18.30 น.จบเวลา 19.35 น. รวม 65 นาที พระสงฆ์ผู้เทศน์กล่าวว่าใช้ใบลานฉบับที่จารด้วยตนเองในการเทศน์ ซึ่งได้ตัดเนื้อความ บางส่วนออก เพื่อให้เหมาะแก่เวลาที่จำกัด ซึ่งหากเทศน์ทั้งเรื่องโดยไม่ตัดเนื้อความ จะใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง

ภาพที่ 2 ชาวบ้านนั่งฟังเทศน์กาเผือก

1.2 ขั้นตอนในการเทศน์

เนื่องจากประเพณีเทศน์กาเผือกที่วัดพระยาทจัดขึ้นใน พ.ศ. 2553 เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม “งานอาบน้ำเพ็ญเดือนสิบสองและสืบสานงานลอยกระทง” โดยมีการจัดกิจกรรมหลายอย่างตามลำดับ คือ เทศน์กาเผือก การรับประทานอาหารเย็น แบบขันโตกร่วมกันการแสดงฟ้อนรำแบบไทยยวนของเยาวชนในหมู่บ้านพิธีบูชา นพเคราะห์พิธีอาบน้ำเพ็ญเดือนสิบสองและการลอยกระทง แม้ว่าภายในงานจะจัด

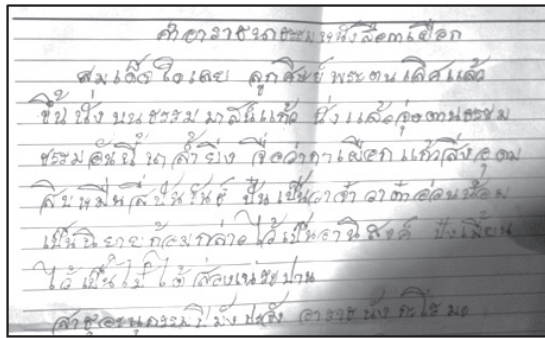
กิจกรรมหลายประการ แต่จะเห็นว่ามีการจัดลำดับขั้นตอนกิจกรรมเริ่มต้นจากการเทศน์กาเผือกก่อน แล้วจึงดำเนินกิจกรรมอื่นๆ

ผู้วิจัยจะได้แสดงขั้นตอนในการเทศน์กาเผือกเป็นตารางดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงขั้นตอนในการเทศน์กาเผือก

เวลา	ลำดับขั้นตอน
18.30 น.	ประธานในพิธีจุดเทียนบูชาพระรัตนตรัย
18.33 น.	พระสงฆ์ผู้เทศน์กราบพระรัตนตรัยและขึ้นสู่ธรรมาสน์
18.35 น.	มคณายกนำผู้ร่วมฟังเทศน์สมาทานศีลโดยพร้อมเพรียงกัน และพระสงฆ์ผู้เทศน์ให้ศีล
18.40 น.	มคณายกกล่าวคำอาราธนาให้พระสงฆ์เทศน์กาเผือก
18.45 น.	พระสงฆ์เทศน์เรื่องกาเผือกตามเนื้อความในใบลาน
19.20 น.	พระสงฆ์เทศน์ดำเนินความไปจนถึงตอนแม่กาเผือกมอบฝ้ายตีนกาให้ลูกและสั่งความลูกทั้งห้าให้จุตบูชาแม่กาเผือก จึงหยุดบอกญาติโยมให้จุตประทับตีนกา
19.25 น.	พระสงฆ์เทศน์ต่อจนจบเนื้อความในใบลาน
19.35 น.	พระสงฆ์ผู้เทศน์ให้พรแก่ญาติโยม ตัวแทนชาวบ้านถวายปัจจัยและสิ่งของเครื่องใช้แด่พระสงฆ์ผู้เทศน์

ผู้วิจัยได้ขอข้อมูลสำเนาคำกล่าวอาราธนาและสอบถามมคณายกได้ความว่าคัดลอกมาจากผู้ใหญ่ทา บุญธรรม (พาน แก้วประสม, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2553) มีความว่า

ภาพที่ 3 สำเนาคำกล่าวอาทานหนังสือกาเผือก

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้า และข้าพเจ้า และข้าพเจ้าทั้งหลาย ได้มีโอกาสได้อ่านหนังสือเล่มนี้แล้ว รู้สึกว่าหนังสือเล่มนี้ ได้ให้ความรู้และประโยชน์แก่ข้าพเจ้าและข้าพเจ้าทั้งหลาย

1.3 ไบลานที่ใช้เทศน์

ไบลานที่ใช้เทศน์นั้น คือ “พระยาภาเยือก” จารโดยพระเจริญ ธรรมวฑฺฒโน เนื้อความในไบลานกาเผือกฉบับนี้ พระสงฆ์ผู้เทศน์ใช้เทศน์จนจบเรื่อง เนื่องจากเป็นฉบับที่ตัดเนื้อความจากฉบับ “พระยาภาเยือก” ที่จารโดยผู้ใหญ่ทาบุญธรรม ออกทั้งหมด 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 พระโพธิสัตว์ออกบวชเป็นฤาษี ส่วนที่ 2 พระโพธิสัตว์ทั้ง 5 พระองค์ได้พบแม่กาเผือกที่ไปเกิดเป็นพรหมส่วนที่ 3 พระโพธิสัตว์ 4 พระองค์ตรัสรู้และส่วนที่ 4 อาณิสสที่ผู้จารและผู้เทศน์จะได้รับ โดยเหลือเพียงอาณิสสที่ผู้ฟังและผู้จุดประทีปบูชาจะได้รับ

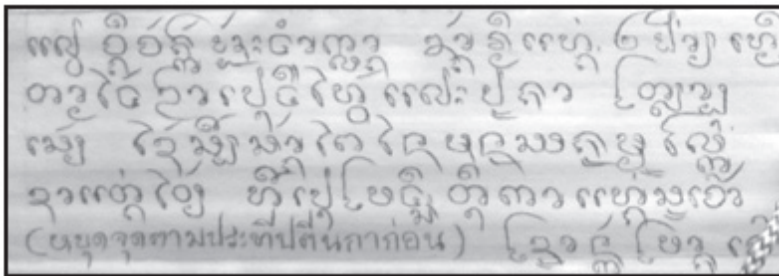
การตัดความออกถึง 4 ส่วนนี้ พระสงฆ์ผู้คัดลอกกล่าวว่า มีจุดประสงค์เพื่อให้สามารถใช้เทศน์จบเรื่องได้ตามเวลาที่กำหนด จากเดิมใช้เวลาเทศน์จนจบเรื่องประมาณ 2 ชั่วโมง ก็เหลือเพียง 1 ชั่วโมงเท่านั้น(พระเจริญ ธรรมวฑฺฒโน, สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2554) ผู้วิจัยเห็นว่าการตัดเนื้อความออกนี้ แม้จะเป็นการตัดทอนส่วนขยายเรื่องราวบางช่วงที่เน้นการพรรณนาและแสดงอารมณ์ เช่น การออกบวชของฤาษีทั้งห้าพระองค์ และการร่วมอธิษฐานจิตถึงมารดาของตน แต่ยังคงมีส่วนที่ดำเนิน

เรื่องเอาไว้ โดยไม่ได้ทำให้โครงเรื่องที่กล่าวถึงแม่กาเผือกว่าเป็นมารดาของ
พระพุทธเจ้าทำพระองค์เปลี่ยนแปลงไป

ภาพที่ 4 พระเจริญ ธมฺมวฑฺฒโน ค่ำต๊ิบเทศน์จากใบลานฉบับ “พระยาภาณุเพือก”

ระหว่างการเทศน์ พระสงฆ์จะหยุดเทศน์ในช่วงเนื้อความตอนแม่กาเผือกมอบ
ฝ้ายตีนกาให้ลูกและสั่งความลูกทั้งห้าให้จุดบูชาแม่กาเผือก ตามที่มีกำกับไว้ในใบลาน
หน้า 8ก/5 ว่า “(หยุดจุดตามประทีปตีนกาก่อน)” เพื่อให้ชาวบ้านได้จุดประทีปตีนกา
ก่อน แล้วพระสงฆ์จึงเทศน์ต่อจนจบเนื้อความ

ภาพที่ 5 ข้อความในใบลานที่กำหนดให้หยุดเทศน์เพื่อจุดประทีปตีนกา

อย่างไรก็ตาม จากการดูต้นฉบับใบลานไม่พบว่ามีเครื่องหมายใดๆ กำกับใน
ใบลานฉบับนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ใบลานฉบับนี้ค่อนข้างใหม่และด้วยเหตุที่ผู้จารเป็น
ผู้เทศน์ด้วยตนเอง เมื่อถึงเวลาเทศน์จึงสามารถจดจำวรรคตอนได้ ทำให้ไม่ต้องเขียน
เครื่องหมายใดๆ กำกับไว้สำหรับใช้เทศน์อีกทั้งในการเทศน์จะใช้ทำนองเทศน์

ธรรมวัตรแบบยวนซึ่งคล้ายกับทางภาคเหนือ ไม่ได้ใช้ทำนองใดที่เฉพาะเจาะจงหรือต้องฝึกหัดแบบการเทศน์มหาชาติ จึงไม่จำเป็นต้องกำหนดเครื่องหมายใดๆ ในใบลานฉบับนี้

1.4 ผู้เทศน์

ภาพที่ 6 พระเจริญ ฐมฺมวฑฺฒโน คำต๊ิบ

พระสงฆ์ผู้เทศน์กาเผือก เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ.2553 ที่วัดพระยาทต คือพระเจริญฐมฺมวฑฺฒโนชื่อเดิมคือ เจริญ คำต๊ิบ อายุ 40 ปี 15 พรรษาจำพรรษาที่ วัดโพธิ์ตำบลพระยาทต อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี

พระเจริญฐมฺมวฑฺฒโน (สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2553) กล่าวว่า ผู้สอนอ่าน อักษรธรรมล้านนาหรือตัวยวน คือ นายเอียง คำต๊ิบ ผู้เป็นโยมพ่อต่อมาเมื่อพระเจริญ ฐมฺมวฑฺฒโน บวช จึงได้กลับมาทบทวน ฝึกอ่านและเขียนอักษรธรรมล้านนาหรือ ตัวยวนด้วยตนเอง อาศัยการฝึกอ่านจากแบบเรียน และคัมภีร์ใบลานต่างๆ ที่จารด้วย อักษรธรรมล้านนาหรือตัวยวนที่พบในวัด

การฝึกอ่านใบลานกาเผือกด้วยตนเองนั้น อาศัยลักจำทำนองการเทศน์จาก หลวงพ่อบ้าย ฐมฺมวฑฺฒโน พระสงฆ์ชาวไทยยวนที่อยู่ประจำวัดโพธิ์ด้วยกันในช่วงแรก ที่บวช โดยใช้เวลาในการฝึกเทศน์กาเผือกประมาณ 1 สัปดาห์ โดยหัดอ่านวันละ 1-2 หน้าลาน

เทศน์กาเผือกครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2549 ขณะบวชได้ 10 พรรษา ที่วัดโพธิ์ ตำบลพระยาทต อำเภอสายใต้ จังหวัดสระบุรี เหตุที่ได้เทศน์ในครั้งนั้น เพราะเจ้าภาพจัดการเทศน์เป็นญาติกับพระเจริญ ธมฺมวฑฺฒโน คำต๊ิบ จึงได้รับการนิมนต์ให้เป็นผู้เทศน์ต่อมาได้รับนิมนต์ให้เทศน์กาเผือกที่วัดต่างๆ ในชุมชนไทยยวนทุกๆ ปี

1.5 ผู้ฟัง

ผู้เข้าร่วมฟังเทศน์กาเผือกส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในหมู่ 1, 2 และ 3 ของตำบลพระยาทต ประมาณ 30 คน ส่วนมากอายุ 60 ปีขึ้นไป เมื่อสอบถามถึงเรื่องกาเผือก ชาวบ้านกลุ่มนี้สามารถเล่าเรื่องกาเผือกให้ฟังได้ทั้งสิ้น ผู้วิจัยพบว่ามีเฉพาะผู้สูงอายุบางคนเท่านั้นที่เตรียมผางประทีปหรือฝ้ายตี่นกาพร้อมน้ำมันมะพร้าวเพื่อจุดบูชาขณะเทศน์มาด้วย บางคนบอกว่าปีก่อนๆ เตรียมมาจุดทุกครั้ง แต่ปีนี้เตรียมไม่ทันเนื่องจากที่บ้านประสบปัญหาน้ำท่วม

ชาวบ้านเตรียม “ฝ้ายตี่นกา” คือ ฝ้ายพันและดัดตรงกลางแยกเป็นรูปตี่นกาสามแฉก สำหรับมาร่วมฟังเทศน์และจุดบูชาตอนระหว่างเทศน์เมื่อพระสงฆ์ผู้เทศน์บอกให้จุดประทีปบูชาได้ซึ่งจะอยู่ในช่วงเนื้อเรื่องที่ว่าแม่กาเผือกมอบฝ้ายตี่นกาให้ลูกและสั่งความลูกทั้งห้าให้จุดบูชาแม่กาเผือก ดังเช่นที่ปรากฏในใบลาน ความว่า

..ผาฏิกามหาพรหม จิงเอาฝ้ายเส้นมาพันหื้อเป็นเกี้ยวดีแล้ว
จิงจักชักออกท่ากลางข้างริมแห่ง 2 ฝ้ายเหมือนกันดั่งตี่นกา 3 สุ่มกัน
หมั้นเที่ยงแล้วก็ยื่นหื้อลูกแก้วทั้ง 5 พระองค์คำจ่านำหื้อเป็นประทีปสตี
นกา ใส่ผางน้ำมันเจาตามไท้เอาเป็นที่ไหว้และบูชา ตรลาบต่อห้าสุ
เจ้าได้ตรลัดพระยาสัพพะญเป็นพระภายหน้า

(“พระยาภาเผือก” จารโดยพระเจริญ ธมฺมวฑฺฒโนหน้า 7๗/5 – 8๓/2)

ชาวบ้านเชื่อว่า การจุดตี่นกาบูชาเสมือนเป็นการบูชาแม่กาผู้เป็นมารดาของพระพุทเจ้าทั้งห้าพระองค์ บางคนเตรียมฝ้ายตี่นกามา 5 เส้นเท่ากับจำนวนพระเจ้าห้าพระองค์ ทุกคนที่เตรียมมาจะนำมาจุดรวมกันในถาดซึ่งวางบนพื้น ด้านหน้าธรรมาสน์

ภาพที่ 7 ชาวบ้านสาธิตการพ่นฝ้ายต้นกา

ภาพที่ 8 ชาวบ้านร่วมกันจุดประทีปต้นกา

ในบริเวณที่จัดเทศน์มีชาวบ้านอายุต่ำกว่า 30 ปี และกลุ่มเยาวชนในชุมชนบางส่วนมาเข้าร่วมฟังเทศน์ด้วย เมื่อสอบถามได้ความว่าทุกปีจะไปเที่ยวงานลอยกระทงในเมืองแต่ปีนี้ทราบข่าวว่าทางวัดจัดพิธีอาบน้ำเพ็ญเดือนสิบสองงานขึ้นโตกและการแสดงฟ้อนรำของเยาวชนในหมู่บ้าน เพิ่มเติมจากปีที่ผ่านๆ มา เห็นว่าเป็นงานใหญ่ในชุมชนเพราะมีการประชาสัมพันธ์ให้มาร่วมงานอย่างต่อเนื่อง จึงต้องการมาร่วมงานด้วย

ในส่วนของการเทศน์กาเผือก กลุ่มเยาวชนในชุมชนส่วนมากจะตอบตรงกันว่าไม่เคยเข้าร่วมฟังเทศน์กาเผือก ทราบจากผู้สูงอายุที่บ้านเพียงว่า ทางวัดจะจัดเทศน์ช่วงหัวค่ำในวันเพ็ญเดือนสิบสองหรือวันลอยกระทงของทุกปีบ้างที่ตอบว่าเคยได้ยินพ่อแม่เล่าให้ฟังว่าเทศน์เกี่ยวกับแม่กาเผือกและต้องจุดประทีปดินกานูชาด้วย

เมื่อสอบถามถึงประเพณีเทศน์กาเผือกในชุมชนไทยวนที่วัดอื่นๆ ผู้สูงอายุในหมู่บ้านให้ข้อมูลตรงกันว่าสมัยก่อนมีจัดกันทุกวัด แต่ปัจจุบันแทบจะไม่เหลือแล้ว เพราะไม่มีพระเทศน์ทั้งวัดต้นตาล วัดท่าช้าง หรือแม้แต่ที่วัดพระยาทเอง เมื่อก่อนจะมีคนเฒ่าคนแก่มารักษาศีลที่วัด คนมาร่วมฟังเทศน์จำนวนมาก ใครไม่ได้มาวัดก็จะจุดประทีปบูชาที่บ้าน บางคนเตรียมฝ้ายดินกาเท่ากับจำนวนลูกหลานในบ้านเพื่อให้ได้อานิสต์กันถ้วนหน้าทั้งครอบครัว ถ้ามาวัดไม่ได้ก็จุดอยู่ที่บ้านเพื่อบูชาได้เช่นกัน สมัยก่อนไม่มีไฟฟ้า เมื่อชาวบ้านจุดประทีปบูชาแล้ว ทั้งวัดและบ้านก็สว่างไสวสวยงาม

ภาพที่ 9 ประทีปดินกา

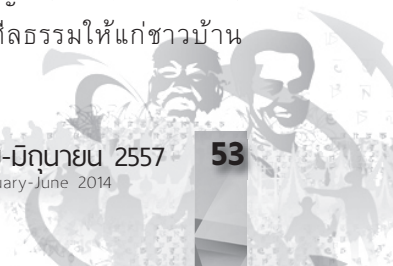
จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับประเพณีเทศน์กาเผือกของชาวไทยวนอำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี ทำให้เห็นว่าการฟังเทศน์กาเผือกและจุดประทีปบูชามุ่งเน้นการบูชาและรำลึกถึงแม่กาเผือกผู้เป็นมารดาของพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ ซึ่งเป็นความเชื่อที่สืบทอดในชุมชนไทยวนในอำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรีคู่กับคัมภีร์เทศน์เรื่องกาเผือกมานานแล้ว

2. ประเพณีเทศน์กาเผือกสืบทอดวรรณกรรมเรื่องกาเผือก

ประเพณีเทศน์กาเผือกมีบทบาทในการสืบทอดวรรณกรรมเรื่องกาเผือกของชาวไทยยวนในอำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรีให้คงอยู่ถึงปัจจุบันทั้งในแง่วรรณกรรมลายลักษณ์ที่ทำให้เกิดการจารใบลานเรื่องกาเผือกในชุมชน และแง่วรรณกรรมมุขปาฐะที่พระสงฆ์ใช้เทศน์เป็นสำเนียงยวนให้ชาวบ้านฟัง รวมถึงเรื่องกาเผือกที่เล่าเป็นนิทานในชุมชนให้ยังสืบทอดต่อไป

จากการสำรวจวัดต่างๆ ในชุมชนชาวไทยยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี พบต้นฉบับใบลานเรื่องกาเผือกจำนวน 6 ฉบับ ในจำนวนทั้งหมดนี้เป็นใบลานฉบับที่เคยใช้ในการเทศน์ในประเพณีเทศน์กาเผือกถึง 5 ฉบับ เหตุที่มีการคัดลอกเพิ่มเติมนั้นเนื่องจากพระสงฆ์ต้องนำใบลานเรื่องกาเผือกไปใช้เทศน์กาเผือกในชุมชนให้เหมาะสม ตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป จะเห็นได้ว่าการที่พระสงฆ์ได้รับนิมนต์ไปเทศน์ที่วัดต่างๆ ในชุมชน เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่า จนเกิดความสนใจที่จะสืบทอดวรรณกรรมใบลานเรื่องกาเผือก เป็นการเผยแพร่และรักษาวรรณกรรมของตนให้ยังคงอยู่ในชุมชนดังเช่น “พระยาภาณุ” ที่จารโดยพระเจริญธมฺมวฑฺฒ์ซึ่งจารขึ้นใหม่โดยตัดความจากต้นฉบับ “พระยาภาณุ” ที่จารโดยผู้ใหญ่ทา บุญธรรม เพื่อความเหมาะสมด้านเวลาและความสะดวกในการเทศน์

นอกจากนี้ การสืบทอดวรรณกรรมพุทธศาสนาในอดีตนั้น สืบทอดและดำรงอยู่ได้ด้วยศรัทธาของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องการถวายหนังสือเป็นธรรมทานที่ทำให้ได้รับอานิสงส์อย่างมาก (อาทิตย์ ชีรวณิชกุล, 2552: 170) แม้ไม่มีหลักฐานว่าชาวไทยยวนที่อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี สามารถแต่งคัมภีร์ใดๆ ได้ แต่คนไทยยวนที่เส้าไห้ในอดีตก็สามารถสืบทอดคัมภีร์ต่างๆ ตามที่ปรากฏในวัดหลายแห่งในชุมชน โดยเมื่อได้ต้นฉบับคัมภีร์ต่างๆ มาแล้ว ก็มีการจดจำ เล่าต่อ และนำมาคัดลอกต่อๆ กันมาโดยขอให้พระสงฆ์และปราชญ์ของชุมชนที่อ่านและเขียนด้วยวนหรืออักษรธรรมล้านนาได้ เมื่อถึงเดือนสี่หรือเดือนมีนาคมซึ่งเป็นช่วงจัดประเพณีสร้างหนังสือถวายวัดก็จะมีญาติโยมสร้างหนังสืออัมม์ถวายวัดโดยขอให้พระสงฆ์หรือปราชญ์ของชุมชนให้จารหนังสือเรื่องที่ต้องการถวาย ตามกำลังศรัทธาของตน เมื่อถึงวันสำคัญหรือประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีเทศน์กาเผือก รวมถึงวันพระในช่วงเข้าพรรษา พระสงฆ์ก็จะนำหนังสืออัมม์เหล่านี้มาเทศน์ให้ญาติโยมฟังเพื่อเป็นการเผยแพร่วรรณกรรมศาสนาเหล่านี้ และอบรมสั่งสอนศีลธรรมให้แก่ชาวบ้าน

จะเห็นได้ว่าประเพณีสร้างหนังสือและประเพณีเทศน์หนังสือ ช่วยให้ชุมชนไทยวนแห่งนี้ สืบทอดวรรณกรรมของตนไว้ได้

การที่ผู้วิจัยพบต้นฉบับเรื่องกาเผือก จำนวน 6 ฉบับในปัจจุบัน อาจเป็นเพราะ ใบลานสูญหายหรือถูกทำลายด้วยความไม่รู้ไปบ้าง อย่างไรก็ตาม การจดจำและคัดลอกต่อๆ กัน การสร้างหนังสือถวายวัด รวมถึงประเพณีเทศน์กาเผือก นอกจากจะแสดงให้เห็นความศรัทธาในพุทธศาสนาของชาวบ้าน ยังสะท้อนให้เห็นบทบาทของประเพณีที่ช่วยรักษาวรรณกรรมของชุมชน

นอกจากประเพณีเทศน์กาเผือกจะช่วยรักษาวรรณกรรมเรื่องกาเผือกในรูปแบบลายลักษณ์อักษรที่พบใบลานฉบับต่างๆ แล้ว ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีบทบาทในการสืบทอดวรรณกรรมมุขปาฐะทั้งสำเนียงยวนที่พระสงฆ์เทศน์เรื่องกาเผือกให้ชาวบ้านฟัง และเรื่องกาเผือกที่เล่าเป็นนิทานในชุมชนให้ยังคงอยู่ เพราะชุมชนยังรับรู้เรื่องราวและมีความเชื่อเรื่องแม่กาเผือกผ่านประเพณี แม้ไม่ได้เป็นผู้อ่านแต่การเป็นผู้ฟัง และนำไปเล่าหรืออธิบายให้ลูกหลานฟัง ก็เป็นการช่วยสืบทอดวรรณกรรมเรื่องกาเผือกได้อีกทางหนึ่ง

จะเห็นได้ว่า ทั้งประเพณีและตัวบทวรรณกรรมที่ใช้ในประเพณีเทศน์ ต่างก็มีความสำคัญซึ่งกันและกัน หากไม่มีความเชื่อที่อธิบายผ่านวรรณกรรมก็อาจไม่เกิดประเพณีการเทศน์ในขณะเดียวกันหากไม่มีประเพณีการเทศน์ ตัวบทที่มีอยู่ก็อาจจะไม่ได้ถูกนำมาใช้ไม่มีการคัดลอกเพิ่มเติม ไม่มีการเผยแพร่ ก็คงอยู่ในรูปใบลานต่อไป และในที่สุดก็อาจสูญหายไปดังเช่นที่ผู้วิจัยพบข้อมูลในวัดต่างๆ ว่าวัดเหล่านี้เคยมีใบลานเรื่องกาเผือก แต่คาดว่าสูญหายไปแล้วเนื่องจากการจัดประเพณีเทศน์กาเผือกมานาน

เมื่อชุมชนไทยวนยังสืบทอดประเพณีเทศน์กาเผือก วรรณกรรมเรื่องกาเผือกก็เสมือนกับมีชีวิตขึ้นมาด้วย เมื่อวรรณกรรมที่บันทึกด้วยภาษาไทยวนยังอยู่ ก็จะส่งผลให้สามารถรักษาสำเนียงการเทศน์กาเผือกแบบยวนไว้ได้ นับได้ว่า ประเพณีเทศน์กาเผือกมีบทบาทในการสืบทอดวรรณกรรมเรื่องกาเผือกของชาวไทยวนในอำเภอเส้าไห่ จังหวัดสระบุรีให้คงอยู่ถึงปัจจุบัน

บทส่งท้าย

ประเพณีเทศน์กาเผือกและจุดประทีปตีนกามุงเน้นการบูชาและรำลึกถึงแม่กาเผือกผู้เป็นมารดาของพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ เป็นความเชื่อของชาวล้านนาที่สืบทอดในชุมชนไทยวนในอำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรีซึ่งหากพระสงฆ์ยังเทศน์ได้ ชุมชนยังมีวรรณกรรม และชาวบ้านยังมีความเชื่อ ประเพณีเทศน์กาเผือกที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวไทยวนก็สามารถสืบทอดต่อไปได้

การวิจัยครั้งนี้นอกจากจะช่วยกระตุ้นให้ชุมชนเห็นความสำคัญของวรรณกรรม ความเชื่อ และประเพณีของตน เพื่อจะได้ช่วยกันดูแลรักษาสมบัติเดิมของตนต่อไปแล้วยังเป็นการรวบรวมและบันทึกองค์ความรู้ด้านประเพณีของชุมชนเพื่อช่วยรักษามรดกทางวัฒนธรรมนี้ไว้ดังที่ สุกัญญา สุจนายา (2555: 105-106) กล่าวว่า “...การที่วัฒนธรรมจะดำรงอยู่ได้ มิใช่ศึกษาวิจัยด้วยการทดลองทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ของตะวันตกเพื่อเข้าใจวัฒนธรรมและสังคมไทยเท่านั้น หากการรักษาองค์ความรู้ที่เหลืออยู่ไว้ให้ได้มากที่สุด ด้วยวิธีการรวบรวมจากผู้รู้ในชุมชน บันทึกข้อมูล วิเคราะห์วิจัยให้เข้าใจในแก่นขององค์ความรู้ และสังเคราะห์คุณค่าเพื่อนำไปสู่การสืบทอดที่ยั่งยืนต่อไป ก็เป็นวิธีการที่สำคัญเช่นเดียวกัน”

เอกสารอ้างอิง

- ดวงหทัย ลือดัง. (2554). *การสืบทอดประเพณีเทศกาลเผือกในชุมชนไทยยวน อำเภอสงขลา จังหวัดสระบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (2545). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- พระเจริญ ธมฺมวฑฺฒโศคำต๊ีบ. (2549). *ใบลานเรื่องพระยาภาณุเพือก*.
- พระเจริญ ธมฺมวฑฺฒโศ คำต๊ีบ, *สัมภาษณ์*, 1 พฤษภาคม 2553 และ 12 ธันวาคม 2553.
- พาน แก้วประสม, *สัมภาษณ์*, 21 พฤศจิกายน 2553.
- พิเนตร น้อยพุทธา. (2542). “ไทยยวนในจังหวัดสระบุรี.” *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 6*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- พิเนตร น้อยพุทธา, *สัมภาษณ์*, 3 พฤษภาคม 2553.
- มงคล ฟุ้งสุข, *สัมภาษณ์*, 1 พฤษภาคม 2553.
- โรงเรียนเสนาให้ “วิมลวิทยานุกูล”. (2528). *วัฒนธรรมคนยวนเสนาให้*. สระบุรี: โรงเรียนเสนาให้ “วิมลวิทยานุกูล”.
- สุกัญญา สุธงษา. (2555). *ผู้สืบทอดเป็นผู้ถือครอง มิใช่เจ้าของภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม*. ไทยศึกษา, ปีที่ 8 (ฉบับที่ 2), 97-121.
- อภิรักษ์ เกษมผลกุล. (2552). *ตำนานพระศรีอารียในสังคมไทย: การสร้างสรรค์และบทบาท*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาทิตย์ ชีรวณิชกุล. (2552). *ทานและทาบารมี: ความสำคัญที่มีต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีไทย พุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.